

Petrus en Paulus

Willem Hendrik van de Wall (Utrecht 1716 – Utrecht 1790)

Centraal Museum
Utrecht

1759 en 1760. Terracotta, H 47,5 cm (Petrus), H 47,2 cm (Paulus)

Gemerkt op de linkerzijde van de plint: *WH: VAN D WAL // 1759* (Petrus); op de voorzijde van de plint: *VD // AL f 1760* (Paulus)

Herkomst: Daniel Katz, Londen

De ledenlijst van het Utrechtse schilderscollege telde in de 18de eeuw de namen van slechts zes beeldhouwers. De geboren en getogen Utrechter Willem Hendrik van de Wall was een van hen. Hoewel Van de Wall ook levensgrote houten figuren en stucwerk heeft vervaardigd, is hij vooral bekend als beeldhouwer van een tiental kleine werken in klei en marmer. Drie ervan, een terracotta *Caritas* uit 1755 en twee latere marmeren beeldengroepen, bevinden zich in de collectie van het Centraal Museum te Utrecht. Dankzij de steun van de Vereniging Rembrandt heeft het museum twee terracotta heiligenbeelden aan de verzameling kunnen toevoegen. Ze zijn gesigneerd en gedateerd 1759 en 1760 en behoren niet alleen tot het mooiste van Van de Walls barokke werk, maar bovendien tot het beste dat de Nederlandse 18de-eeuwse beeldhouwkunst heeft te bieden.

BIOGRAFIE

Biografische gegevens over Willem Hendrik van de Wall zijn schaars. Roeland van Eijnden en Adriaan van der Willigen tekenden in 1817 zijn levensdata op, de namen van zijn leermeesters en het gegeven dat hij een zoon had.¹ Bij de publicatie in 1880 van de archiefbescheiden van het Utrechtse schilderscollege kwam bovendien aan het licht dat Willem van de Wall in 1764 met de toevoeging *beeldhouwer* zijn naam zette onder het reglement van het college. Geboren te Utrecht op 15 oktober 1716, moet hij op dat moment bijna 50 jaar oud zijn geweest. Zijn zoon Willem Rutgaart van de Wall (Utrecht 1756 – Utrecht 1813) werd in 1778 tot mededirecteur benoemd van hetzelfde schilderscollege.² Willem Rutgaart, beter bekend als Rutgaart, bekwaamde zich onder het toezien van zijn vader aanvankelijk in het beeldhouwen, maar ontwikkelde zich uiteindelijk tot landschapsschilder.³

Willem Hendrik van de Wall leerde bij de beeldhouwers Jacob Cressant (1675/1700- vóór 1766) en de Hagenaar Jan Baptist Xavery (1697-1742). Cressant wordt in 1735 vermeld als overman van het Utrechtse schilderscollege, Xavery's naam komt op de lijsten niet voor. Beide beeldhouwers werkten samen met Jan van der Mast (data onbekend) aan sculpturen ter verfraaiing van de tuinen van Zijdebalen aan de Vecht.⁴ De buitenplaats bevond zich naast de zijdefabriek die in 1681 werd opgericht door de Amsterdamse zijdefabrikant en -handelaar Jacob van Mollem (1623-1699). De in Abbeville geboren Cressant liet zich in 1736 als burger van de stad Utrecht inschrijven

en werd, *vermits zyne groote kunst en kundigheid van beeldhouwer*, in hetzelfde jaar zonder meesterproef toegelaten tot het Sint Lucasgilde. In 1742, na de voltooiing van de tuinen van Zijdebalen, vertrok Cressant naar Amsterdam, waar hij een jaar later werd ingeschreven als burger en lid van het Amsterdamse Sint-Lucasgilde.⁵ Van de Wall was zo'n twintig jaar oud toen Cressant zich in het Utrechtse vestigde en voor zover nu bekend, is hij zijn opleiding tot beeldhouwer toen begonnen. Xavery, zijn tweede leermeester, zal hij via Cressant en diens werk aan de tuinsculpturen voor Zijdebalen hebben leren kennen. Van Eijnden en Van der Willigen noemen de Antwerpse schilder Vervoort of 'Fr. van der Voort' als degene bij wie Van de Wall onderwijs in de teken- en schilderkunst heeft genoten. Er is inderdaad een Antwerpse schilder Michiel Frans van der Voort (1714-1777) bekend, die ook Vervoort wordt genoemd. Eerder ligt het echter voor de hand dat Van de Wall niet bij een schilder en leeftijdge-

Caritas
Willem Hendrik van de Wall
1755. Terracotta, H 40 cm
CENTRAAL MUSEUM,
UTRECHT, INV. NR. 12272

Links: Paulus
Rechts: Petrus

noot heeft geleerd, maar bij de Antwerpse beeldhouwer Michiel van der Voort (1667-1737), of diens zoon, eveneens Michiel van der Voort (1704-1777) geheten. Ook zij zijn bekend onder de naam Vervoort.⁶

OEUVRE

Het bewaard gebleven oeuvre van Willem Hendrik van de Wall is niet alleen klein wat omvang betreft, maar ook enigszins eenzijdig. Bekend zijn vooral de *fraaije Groepjes, van marmer, en enkele Beeldjes; alsmede boetseersels, die van 's mans meer dan gewone kunsttalent getuigen, terwijl veel levensgrote houten sculpturen, die hij voor de rooms-katholieke kerken in Nederland vervaardigde, verloren zijn gegaan.*⁷ In Museum Catharijneconvent worden vijf grote houten reliëfs samen met de voorbereidende terracotta *bozzetti* bewaard. Ze dateren uit 1765 en maken deel uit van een preekstoel voor de Sint-Catharinakerk in Utrecht. Het zijn de enige levensgrote houten beelden van Van de Wall die nog bekend zijn.⁸ Uitzonderlijk is ook de koperen plaat die bewaard wordt in het Centraal Museum, waarop Van de Wall als *inventor* wordt vermeld. Het is het titelvignet voor *De Foedere Trajectino*, de oratie van Pieter Bondam uit 1779. Afgebeeld is een monument bestaande uit een voetstuk, waarop een piramide is geplaatst, waaraan een medaillon met een portret is ge-

hangen. Ter weerszijden aan de voet van het monument bevindt zich een allegorische figuur: *Het Geloof* met een kruis en boek in de handen, en *De Vrijheid* met een staf en vrijheidshoed en een perkamentrol in de linkerhand.⁹

Het vroegst bewaarde beeldhouwwerk is een terracotta beeldengroep met de allegorische voorstelling van de *Caritas* uit 1755. *De Liefde* zit op een rotsblok en heeft een zuigeling aan haar rechterborst. Aan haar voeten bevinden zich twee kinderen, waarvan zij er een met haar linkerhand bij de arm vasthoudt, terwijl haar blik is gericht op het andere kind, dat zijn arm naar haar opheft. Net als bij de andere terracotta's maakt de plint – hier achthoekig van vorm – deel uit van het beeld. De signatuur en datering zijn op de voorzijde van het rotsblok in de klei ingegraveerd. Van de Wall vervaardigde zijn *Caritas* naar een *bozzetto* van Jacob Cressant.¹⁰ De beeldengroep is zeer verwant aan een terracotta groep uit de collectie van het Rijksmuseum in Amsterdam. *De Liefde* maakt daar samen met *Het Geloof* en *De Hoop* deel uit van de trits theologische deugden. Deze drie, iets groter van formaat dan de Utrechtse *Caritas*, zijn 1775 en 1776 gedateerd. Uit 1757 dateren de terracotta *Mars* en *Neptunus*, eveneens deel uitmakend van de collectie van het Rijksmuseum.¹¹

Van het latere werk van Van de Wall is een aantal sculpturen in marmer bekend en terwijl het vroege werk

Galatea
Willem Hendrik van de Wall
1782. Wit marmer, H 55 cm
CENTRAAL MUSEUM,
UTRECHT, INV. NR. 9922

nog duidelijk aansluit bij dat van zijn twee leermeesters, is in de latere sculpturen de invloed van het academisch classicisme zichtbaar. De marmeren *Hoop* uit ca. 1778 en *Galatea* uit 1782, beide uit de collectie van het Centraal Museum, zijn hier goede voorbeelden van. De zeenimf Galatea is voorgesteld als een vrouw op de rug van een dolfijn. De lange sluier die vanaf haar haren, over haar linkerbeen tot aan haar voeten hangt, bedekt haar naakte lichaam slechts voor een klein deel. Het kleine schelpje op haar voorhoofd verwijst naar de zee. Galatea werd bemind door de knappe Acis en door Polyphemus, een monsterlijke cycloop die haar met zijn fluitspel probeerde te verleiden. Zij hield echter van Acis, die later in het verhaal door Polyphemus werd gedood. In de 17de en 18de eeuw ontwikkelt Galatea op de dolfijn zich tot een zelfstandig motief. Het beeld is bedoeld om zowel van de voor- als van de achterzijde te worden gezien.

PETRUS EN PAULUS

De twee door het Centraal Museum aangekochte terracotta's dateren uit 1759 en 1760 en behoren tot Van de Walls barokke werk. Hoewel noch zijn leermeesters, noch Van de Wall zelf ooit een stap in Rome heeft gezet, is de inspiratie van de stijl van Bernini en zijn navolgers duidelijk herkenbaar. Ondanks het feit dat de kenmerkende attributen zoals de sleutels en het zwaard van de twee apostelen ontbreken, is duidelijk dat het om *Petrus* en *Paulus* gaat. Petrus is uitgebeeld als een oudere, kalende man met een korte, krullende baard. Zijn blik is naar beneden gericht. In zijn linkerhand houdt hij het gesloten boek, kenmerk van zijn taak het evangelie van Christus te verspreiden. Als visser gaat hij blootsvoets. De Romein Paulus daarentegen draagt sandalen en heeft lang haar en een lange, golvende baard. Hij staat rechtop en steunt het open evangelie op zijn rechterheup. De twee vormen duidelijk een paar. Petrus lichaam buigt zich naar links, terwijl Paulus door zijn rechter heup zakt. Petrus heft zijn rechterhand omhoog en kijkt naar beneden, terwijl Paulus voor zich uitkijkt en zijn vrije hand naar beneden richt. De twee apostelen worden vaak samen uitgebeeld als devotiefiguren. Zij stellen dan de gezamenlijke stichters van de christelijke Kerk voor, waarbij Petrus het oorspronkelijke joodse en Paulus het niet-joodse element vertegenwoordigt.

De twee terracotta's zijn mogelijk *modelli* voor grote houten figuren en zijn bedoeld om van de voorzijde te worden gezien.¹² In beide figuren zit enorm veel beweging en expressie. De lichamen zijn supernormaal in hun lengte, wat ze elegant maakt. De contrapost zorgt in beide beelden voor een vloeiende lijn in de compositie van de gestalten en accentueert tegelijkertijd de plasticiteit van de figuren.

De gezichten met de gefronste wenkbrauwen zijn expressief. Zeer fijn uitgewerkt zijn de details, zoals de aderen op de handen. De twee terracotta's, die prachtig bewaard zijn gebleven, kunnen zonder meer als hoogtepunten in Van de Walls oeuvre worden beschouwd. Ze vormen dan ook een meer dan welkome aanvulling op de collectie 18de-eeuwse beeldhouwkunst van het Centraal Museum ♦

Liesbeth M. Helmus

Noten

1. R. van Eijnden en A. van der Willigen, *Geschiedenis der Vaderlandsche schilderkunst sedert de helft der XVIII eeuw*, Haarlem 1817, deel 2, p. 140. Voor een recente biografie zie W. Halsema-Kubes in *The Grove Dictionary of Art Online* (red. L. Macy).
2. S. Muller, *De Utrechtsche archieven. Deel 1: Schilders- vereenigingen*, Utrecht 1880, p. 140. Dat de Willem van de Wall die in 1778 als mede-directeur wordt vermeld niet de vader maar de zoon betreft, zoals J. Klinckaert ten onrechte beweert, blijkt uit de toevoeging: *kunstschilder*. Zie J. Klinckaert, *Beeldhouwkunst tot 1850. De verzamelingen van het Centraal Museum Utrecht*, deel 3, Utrecht 1997, p.169. Zie ook U. Thieme en F. Becker, *Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, Leipzig 1907-1950, deel 35 (1942), p. 92.
3. Zie voor de biografische gegevens van Willem Rutgaart van de Wall o.a. J. Immerzeel, *De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders, beeldhouwers, graveurs en bouwmeesters, van het begin der vijftiende eeuw tot heden*, Amsterdam 1842-1843, 3 delen, deel 3 (1843), p. 215. In de collectie van het Centraal Museum bevindt zich een schilderij van Willem Rutgaart van de Wall, *Landschap met jongen en roodbonte stier*, uit 1805.
4. Muller (noot 2), p. 140. Van der Mast wordt in 1736 genoemd in de Utrechtse ledenlijst van het college.
5. In de collectie van het Centraal Museum bevindt zich de terracotta buste die Cressant ter gelegenheid van de zeventigste verjaardag van David van Mollem in 1640 in diens opdracht modelleerde. Zie over Cressant en Zijdebalen o.a. Klinckaert (noot 2), pp. 165-166.
6. Van Eijnden en Van der Willigen (noot 1), p. 140; Immerzeel (noot 3), p. 215 als *Vervoorst*; bij Thieme en Becker (noot 2), deel 35, p. 92 als *Fr. van der Voort*. Zie Thieme en Becker (noot 2), deel 34 (1940), pp. 544-545 voor Michiel van der Voort.
7. Van Eijnden en Van der Willigen (noot 1), p. 140. In dit artikel worden alleen de kunstwerken in Nederlandse museale collecties genoemd. In het Victoria and Albert Museum in Londen bevindt zich een terracotta met *De Gerechtigheid* uit 1765 en er is nog een klein aantal stukken getraceerd in de kunsthandel. Een zandstenen tuingroep van *Drie putti en een geit* uit 1772 bevond zich in de Londense kunstmarkt (Halsema-Kubes (noot 1)); een marmeren *Jongen met een hond* uit 1780, werd verkocht te Berlijn (Thieme en Becker (noot 2), p. 92), H. Ball en P. Graupe, 24/25 april 1931, lot nr. 291 (Halsema-Kubes (noot 1)). Toegeschreven aan Willem Hendrik van de Wall zijn de bronzen *Cupido*, ca. 1750-1760, uit de collectie van het Centraal Museum, Utrecht (inv. nr. 22287) en de dertien gesneden apostelfiguren in de rooms-katholieke kerk te Langhaar (Thieme en Becker (noot 2), p. 92).
8. Uit bronnen is bekend dat Van de Wall in 1764/65 twee levensgrote altaarfiguren voor de Utrechtse Sint-Catharinakerk vervaardigde. Christiaan Kramm plaatste ze in 1842, tijdens de verbouwing en het herstel van de kerk die in 1836 gedeeltelijk door een storm werd verwoest, op het nieuw gebouwde orgelkoor. Ze zijn waarschijnlijk verloren gegaan. Van Eijnden en Van der Willigen (noot 1), p. 140; Thieme en Becker (noot 2), p. 93 en Chr. Kramm, *De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders, beeldhouwers, graveurs en bouwmeesters, van den vroegsten tijd tot op onzen tijd*, Amsterdam 1857-1864, 6 delen met aanhangsel, deel 6, pp. 1823-1824.
9. Koperplaat van het vignet, voorkomende in de oratie van P. Bondam, *De foedere Trajectino*, Utrecht 1779, gegraveerd naar W.H. van de Wal door I.J. de Wit Jz., 1779. Koper, 11,5 x 13,5 cm. Centraal Museum, Utrecht, inv. nr. 2162.
10. Klinckaert (noot 2), p. 608.
11. Zie J. Leeuwenberg en W. Halsema-Kubes, *Beeldhouwkunst in het Rijksmuseum*, Amsterdam 1973, cat. nrs. 420, 421, pp. 299, 300-301.
12. Zie voor het onderscheid tussen *bozzetti* en *modelli* o.a. F. Baudouin, 'Van concept tot beeldhouwwerk. Het arbeidsproces van de beeldhouwer in de Zuidelijke Nederlanden tijdens de 17de en de 18de eeuw', in: cat. tent. *Terracotta's uit de 17de en 18de eeuw. De verzameling Van Herck*, Antwerpen (Museum voor Schone Kunsten) 2000, pp. 25-36.